

празу суконную неготованую рук 26» (за 40 гр.) і адзін беркавеск «пенькі трепаное» (за 3 капы гр.) [7, арк. 101 адв.]

Мяшчане мелі багатае адзенне, упрыгожванні. Так, у іх гардэробе меліся святочная шуба «крытая» англійскім чорным суктом з бабровым каўнерам (за 8 коп гр.), ласіны жупан з сярэбрынымі аплікацыямі (3 капы гр.), сіні сукман (2 капы гр.), жаночая шуба падшытая кролікамі (2 капы 30 гр.), жупаны чырвоныя (2 капы гр.), ярмакі сінія (3 капы гр.), сермягі белыя (па 20 гр.) і г.д., а ў жонкі Радкі Жарскага меліся «брамка перловая» (6 коп гр.), звязка з 12 сярэбраных пазалачонных пярсценкаў (4 капы гр.) і «чепец золотый» (2 капы і 20 гр.), а ў яе нявесткі – 5 пазалачонных пярсценкаў (па 12 гр.), «ланцужок сребрый с крыжиком позлотистым» (весам у 4 талеры). Акрамя згадваюцца дарагія шубы лісіныя (за 12 і 14 коп гр.), кажухі баранні з бабровымі каўнерамі, кажушкі з белак, шапкі аксамітавыя, шапкі падшытая куніцамі, кужэльныя кашулі, вышываныя чапцы, хусткі белыя, мужскія боты (за 15 гр.) і г.д. [7, арк. 99, 99 адв., 100, 102]. Сярод бялізны згадваюцца «простицы» сінія (за 40, 20, 15 гр. за 3 зл.), рушнікі вышываныя чырвоным шоўкам (1 зл.), простыя рушнікі (па 6 гр.), банныя рушнікі (за 4 гр.), вялікія абрусы (за 16 зл.), абрусы вялікія і малыя (за 24 гр.) і інш. [7, арк. 99 адв., 100]

Такім чынам, можна з упэўненасцю сцвярджаць, што згаданыя віцебскія мяшчане прадстаўлялі заможную частку мяшчанства. Добра ведалі і карысталіся існуючымі прававымі традыцыямі. Вялі самастойна разгалінаваную заможную гаспадарку і мелі багатую маёмасць.

1. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией: [в 5 т.]. – СПб.: Тип. Э. Праца, 1846–1853. – Т. 4: 1588–1632. – 1851. – VIII, 529, [46] с.
2. Витебская старина: [в 5 т.] / сост. и изд. А. Сапунов. – Витебск: Тип. Губерн. правления, 1883–1888. – Т. 1. – 1883. – XXII, 664 с., [20] л. ил.
3. Лаппо, И. И. К истории сословного строя великого княжества Литовского. Конные мещане Витебские в XVI столетии / И. И. Лаппо // Сборник статей посвященных В.О. Ключевскому. – М. 1909. – С. 254–276.
4. Любавский, М. К. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания первого литовского статута: ист. очерки [с карт. Литов.-Рус. государства в конце XV и начале XVI в.] / М. К. Любавский. – М.: Univ. тип., 1892. – [1998] с., разд. паг., 1 л. карт.
5. Макараў, М. Дз. Адпасада да магдэбургіі: прававое становішча насельніцтва местаў Беларускага Падзвіння ў XIV–XVII ст. / М. Дз. Макараў. – Мінск: Экаперспектыва, 2008. – 248 с.
6. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (Далей – НГАБ). – КМФ-18. Воп. 1. Спр. 83.
7. НГАБ. – КМФ-18. Воп. 1. Спр. 288.
8. Пашуто, В. Т. Древнерусское наследие и исторические судьбы восточного славянства / В. Т. Пашуто, Б. Н. Флоря, А. Л. Хорошкевич – М.: Наука, 1982. – 264 с.

Agreeŭ A.P.

ВИТЕБСКАЯ І МАГІЛЁўСКАЯ РАТУШЫ: ПАДАБЕНСТВА І АДМЕТНАСЦІ ЛЁСАЎ

Запазычанае ў Еўропе магдэбургскае права ў XVI–XVIII стст. мелі практычна ўсе вялікія, сярэднія і значная частка невялікіх беларускіх гарадоў. Яно забяспечвала гарадам развіццё рамяства і гандлю, вызначала месца і стан гараджан у феадальным грамадстве, бараніла мяшчан ад уціску шляхты і велікакняжацкай адміністрацыі, спрыяла саслоўнаму адзінству. Паводле падлікаў А. Доўнара з 1390 па 1762 г. Магдэбургскім правам у розных яго вырыянтах карысталіся 52 населеных пункты на тэрыторыі сучаснай Беларусі [3].

На ўсходзе Вялікага Княства Літоўскага атрыманне магдэбургскага права адбылося значна пазней за захад Беларусі, што было выклікана не толькі большай удаленасцю ад еўрапейскіх гарадоў, але і існаваннем іншых сістэм кіравання і самакіравання. У канцы XVI – пачатку XVII стст. магдэбургскае самакіраванне стала ўспрымацца, як агульнадзяржаўны эталон гарадскога самакіравання ў ВКЛ. У сувязі з чым многія гарады, якія мелі іншыя схемы самакіравання, сталі дабівацца распаўсюджання дзеяння магдэбургскага кіравання на сваю тэрыторыю: у 1597 г. атрымаў магдэбургскае права Віцебск, у 1620 г. – Орша. На Магілёўшчыне Магдэбургскае права мелі Магілёў (1577), Крычаў (1633), Бялынічы (1634), Мсціслаў (1634), Чавусы (1634), Чэрыкаў (1641), Шклоў (1762, але верагодна раней за Магілёў). Беларускія магдэбургскія гарады стаялі на адной роўніцы са славутымі гарадамі Старога Свету ў сэнсе самакіравання, і гэта стварала вялікія магчымасці для іхняга развіцця і росту.

Ратушы будаваліся пасля надання мяшчанам права самім вырашаць праблемы свайго жыцця і былі матэрыяльнымі маркерамі, якія сведчылі аб самакіраванні гарадоў. У іх размяшчаліся

магістраты – органы гарадскога самакіравання па магдэбургскаму праву. Да канца XVI ст. вялікія беларускія гарады мелі пераважна драўляныя ратушы. У час шматлікіх пажараў яны часта гарэлі, і таму там, дзе магістраты мелі значныя сродкі, пачалі ўзводзіцца мураваныя будынкі. У XVII – XVIII стст. у асноўным склаліся сілуэты старажытных беларускіх гарадоў: Полацка, Гародні, Менска, Магілёва, Віцебска, Мсціслава і Пінска, дзе дамінантамі былі вежы бажніц і званіц, а таксама гарадскіх ратуш.

У Віцебску першая драўляная ратуша была збудавана пасля надання яму магдэбургскага права ў 1597 г. За ўдзел мешчан у паўстанні 1623 г. горад пазбавілі Магдэбургскага права, а будынак ратушы разабралі. Толькі пасля вяртання права на самакіраванне ў 1644 г. ратушу адбудавалі. На “Чарцяжы месца Віцебска” 1664 г. ёсць першая графічная выява віцебскай ратушы. Гэты двухпавярховы прамавугольны ў плане будынак пакрыты чатырохсхільным дахам і завершаны васьміграннай назіральнай вежай з купалам і шпілем. Падчас раскопак віцебскай ратушы археолагі знайшлі мураваныя сцены паўпадвала і першага паверха ратушы XVII ст., зробленых з цэгля-пальчаткі і невялікіх камянёў. Другі паверх будынка і яго завяршэнне хутчэй за ўсё былі драўлянымі. Драўляная ратуша неаднаразова знішчалася пажарамі. У 1775 г. віцебская ратуша была цалкам перабудавана. У XVIII ст. у яе інтэр’ерах знаходзіліся шыкоўныя кафляныя печы, аблямаваныя распісной “галандскай” кафляй, якую знайшлі падчас раскопак. Зараз у адноўленым будынку віцебскай ратушы знаходзіцца Віцебскі абласны краязнаўчы музей [2, с. 16; 4].

Магілёў атрымаў Магдэбургскае права ў 1577 г. і таксама працяглы час меў толькі драўляную ратушу. Мураваны ратушны будынак горад змог адбудаваць толькі напярэдадні Паўночнай вайны. Звязана гэта было з тым, што пасля антымаскоўскага паўстанні 1661 г. горад атрымаў новыя прывілеі, быў ураўнаваны ў правах са сталіцай Вільняй, а многія магілёўцы атрымалі шляхецтва. Магілёву быў нададзены і новы герб, які і сёння з’яўляецца гербам горада. Нягледзячы на тое, што войны сярэдзіны XVII стагоддзя нанеслі гораду значныя страты, Магілёў не быў спалены ці разбураны падчас ваенных дзеянняў і заставаўся адным з самых вялікіх і багатых беларускіх гарадоў. Першы камень у падмурак новай ратушы быў урачыста закладзены ў пачатку верасня 1679 г. У лістападзе 1681 г. ратушу асвяцілі святары з Брацкага манастыра. У 1682 г. было пачата будаўніцтва вежы ратушы. Але 1 верасня 1686 г. каменная вежа абвалілася. Магілёўскі магістрат у ліпені 1692 г. зноў распачаў будаўніцтва вежы перад будынкам ратушы. Яна была пабудавана да 1698 г., бо летам гэтага году запатрабавала рамонт [2, с. 28–32].

Магілёўская ратуша, якая стагоддзямі ўпрыгожвала горад, была пашкоджана ў гады Вялікай Айчыннай вайны і, нягледзячы на пастановы аб рамонце, зруйнавана ў 1957 годзе. На сённяшні час няма рацыянальнах версій тлумачэння прычын гэтага акту вандалізму. Натуральна, што з цягам часу нарадзілася ідэя адрадыць страчаны помнік. У 1975 г. пачалася падрыхтоўка праекта аднаўлення ратушы. У 1992 г. быў выведзены нулявы цыкл. Але, цяжкасці пераходнага перыяду не дазволілі завяршыць распачатае будаўніцтва. Толькі ў жніўні 2007 г. на аб’екце зноўку распачаліся будаўнічыя работы, якія былі скончаны да пачатку ліпеня 2008 г. Першы раз адраджаны шэдэўр грамадзянскай архітэктуры XVII ст. прэзентавалі грамадскасці 3 ліпеня на Дзень горада, а другі раз 18-га па прыездзе Прэзідэнта Беларусі А. Лукашэнка адбылося ўрачыстае адкрыццё адраджанага шэдэўра грамадзянскай архітэктуры XVII ст. [2, с. 110, 120, 126, 137–141].

Пры першым параўнанні каштоўнасць будынка Віцебскай ратушы, які ацалеў, над адноўленым будынкам Магілёўскай відавочная: у Віцебску мы маем сапраўдны аўтэнтычны помнік, а ў Магілёве копію старажытнай ратушы. Але не ўсё так адназначна.

Супрацьлеглыя ацэнкі каштоўнасці аднаўлення Магілёўскай ратушы сталі адлюстраваннем аб’ектывісцкага і канструктывісцкага падыходаў да праблемы. У сучаснай антрапалогіі, як правіла, вылучаюць два вызначэнні аўтэнтычнасці: як атрыбут, асабліва сц, унутрана ўласцівая дадзенай рэчы або тэхналогіі якасць, і як становішча яе ў прасторы і часе. Другі канструктывісцкі падыход для нас асабліва важны, бо менавіта паводле яго вызначаюць прыналежнасць пабудовы да архітэктурнага комплексу ці гістарычнага ландшафту. У ім, у адрозніванні ад першага, лічаць, што аўтэнтычнасць ляжыць не ў саміх аб’ектах, а ў дыскурсах, якія ўзнікаюць з іх нагоды. У гэтым сэнсе, аўтэнтычнасць заўсёды сацыяльна сканструйваная і зменлівая з’ява.

Паспрабуем разгледзіць праблему абапіраючыся на вядомы ў антрапалогіі пастулат, згодна якому казаць можна аб трох асноўных відах аўтэнтычнасці: па форме, функцыі і зместу.

Месца. Адраджаны будынак Магілёўскай ратушы стаіць на сваім родным спрадвечным месцы.

Форма. Паводле сваёй знешняй форме і сілуэту праект будынка даволі дакладна капіруе старажытную ратушу.

Матэрыялы. Нясучыя сценавыя канструкцыі ратушы створаны з блокаў ячэйстага бетону і не адпавядаюць перашапачатковым цагляным матэрыялам.

Функцыя. Будынак сёння выкарыстоўваецца пад музей гісторыі Магілёва і яму належыць. Але ў яго ёсць і іншая надта важная функцыя – у ратушы праходзяць сесіі дэпутатаў Магілёўскага гарадскога савета дэпутатаў. У ёй праводзяцца шматлікія афіцыйныя і грамадскія гарадскія мерапрыемствы, у тым ліку ўзнагароджанні, уручэнне прэміі “Дасягненне”, урачыстыя прыёмы замежных дэлегацый, канферэнцыі, прэзентацыі і г.д. Фактычна будынак функцыянуе як гарадскі грамадскі цэнтр. Можна канстатаваць, што адбылося адраджэнне элементаў функцыянальнай аўтэнтычнасці Магілёўскай ратушы.

Змест. Дух месца. Па першае, ратуша для магілёўцаў гістарычна была і застаецца сёння сімвалам гарадскога самакіравання. Па другое, ратуша для гараджан даўно стала адным з сімвалаў шматвяковай гісторыі горада. Па трэцяе, яна заўсёды была і цяпер зноў стала адным з архітэктурных сімвалаў Магілёва. Па чацвёртае: і першае, і другое, і трэцяе выразна сведчыла аб еўрапейскасці Магілёва. Ратуша застаецца адным з сімвалаў варварскіх, часцяком на мяжы са злачыннасцю адносін да архітэктурнай спадчыны ў савецкі час. І нарэшце сёмае: адраджэнне ратушы стала такой важнай падзеяй у жыцці Магілёва, яшчэ і таму, што гісторыя змагання за яе аднаўленне сама пераўтварылася ў сімвал плённасці грамадскай ініцыятывы.

Сёння і з фармальна-архітэктурнага, і з функцыянальнага пунктаў гледжання, і асабліва па зместу можна казаць аб элементах адраджанай аўтэнтычнасці магілёўскай ратушы. І з гэтага пункту гледжання зусім не выглядаюць антынавуковымі разважанні аб адраджэнні “**помніка гісторыі**” (вылучана аўт.) – Магілёўскай ратушы [1, с. 79–85].

Паспрабуем параўнаць будынкі і змест ратуш ў Віцебску і Магілёве.

Гістарычныя і ацэначныя паказчыкі	Віцебская ратуша	Магілёўская ратуша
Год атрымання горадам Магдэбургскага права	1597	1577
Матэрыял першай ратушы	Драўляная	Драўляная
Першапачатковая функцыя	Размяшчэнне магістрата – органа гарадскога самакіравання, гарадскі грамадскі цэнтр.	Размяшчэнне магістрата – органа гарадскога самакіравання, гарадскі грамадскі цэнтр.
Час пабудовы мураванага будынка	1775 г.	1679–1681 гг., вежа – да 1692 г.
Архітэктурны стыль	Віленскае барока, перабудоўвалася ў стылі класіцызм.	Барока, перабудоўвалася ў стылі класіцызм.
Выкарыстанне ў час ўваходжання ў Расійскую імперыю	Для розных устаноў. У пач. XX ст. для гарадской Думы і паліцэйскай управы.	Для розных устаноў. У пач. XX ст. для гарадской Управы.
Выкарыстанне ў савецкі час	Для розных устаноў <i>Нефункцыянальнае выкарыстанне</i>	Для розных устаноў <i>Нефункцыянальнае выкарыстанне</i>
Лёс ў гады Вялікай Айчыннай вайны	Пашкоджана	Пашкоджана
Лёс будынка пасля Вялікай Айчыннай вайны	Захаваўся, рэстаўраваны	Зруйнаваны ў 1957 г. Адноўлены ў 2007–2008 гг.
Форма і матэрыялы сённяшняга будынка	Сапраўдныя.	Месца і форма старажытныя, матэрыялы сучасныя
Сённяшняя функцыя	Абласны краязнаўчы музей і часткова гарадскі грамадскі цэнтр.	Месца правядзення сесій гарадскога савета, музей гісторыі Магілёва і гарадскі грамадскі цэнтр.
Сімвалічнасць, змест, дух	Гістарычны і архітэктурны сімвал горада, сімвал самакіравання і еўрапейскасці.	Гістарычны і архітэктурны сімвал горада, сімвал самакіравання і еўрапейскасці, сімвал дзікунскіх адносін да гістарычнай спадчыны ў савецкія часы, плённасці грамадскай ініцыятывы ў справе адраджэння і захавання спадчыны.

Лёс Віцебскай і Магілёўскай ратуш шмат ў чым падобны на першых этапах іх існавання. Нездарма Згуртаванне беларусаў Вялікабрытаніі ў 1971 г. размясціла на марках выявы самых выбітных помнікаў беларускай архітэктуры. Сярод іх была і Магілёўская ратуша... з выявай Віцебскай! [2, с. 119] Параўноўваючы іх лёс і стан можна прыйсці да высновы, што не па ўсіх пазіцыях магілёўская ратуша сёння саступае віцебскай, а па некаторых і мае перавагу. Безумоўна ратуша ў Віцебску з’яўляецца па форме і матэрыялу помнікам архітэктуры, затое магілёўская

выконвае функцыю месца дзейнасці органа мясцовага самакіравання і паўнаўтаснага грамадскага цэнтру, з'яўляецца вельмі важным мясцовым сімвалам і брэндам.

У Беларусі ў апошнія гады распачаўся працэс адбудовы зруйнаваных у вихуры драматычных падзей XX ст. помнікаў архітэктуры. Адноўлены Мінская і Магілёўская ратушы, рэканструявана Шклоўская, абмяркоўваюцца праекты адбудовы Брэсцкай і Гарадзенскай ратуш, іншых страчаных жамчужын беларускага дойлідства. Прыклад Віцебска, дзе каля пустой ратушняй плошчы правялі рэканструкцыю старых будынкаў, адбудаваці разбураныя цэрквы, і горад адразу стаў прыцягальным турыстычным цэнтрам, паказвае накірунак дзеяння. Вопыт эксплуатацыі будынкаў беларускіх ратуш варты параўнання і асэнсавання. Аднаўляючы страчаныя сакральныя ці грамадзянскія будынкі важна памятаць не толькі пра іх форму, але і пра іх першапачатковыя функцыі і напавяненне зместам, які адпавядае гістарычнаму лёсу.

1. Агееў, А. Рэгенерация гістарычнага ландшафту Магілёва і праблема аўтэнтычнасці Магілёўскай ратушы, як сімвала магдэбургскага права / А. Агееў // Ад Магдэбургскага права да сучаснага самакіравання : зборнік навуковых матэрыялаў / уклад, аўт. праграммы І.А. Пушкін, А.Р. Агееў. – Магілёў: МДУХ, 2017. – С. 71–88.
2. Агееў, А.Р. Магілёўская ратуша. Гістарычны лёс і адраджэнне / А.Р. Агееў, А.А. Трусаў. – 2-е выд. папр. і дап. – Магілёў: Магіл. абл. узбуйн. друк., 2010. – 160 с.
3. Доўнар, А. Магдэбургскае права / А. Доўнар / Вялікае Княства Літоўскае: энцыклапедыя. У 2 т. Т. 2. – Мінск: БелЭн, 2006. – С. 731–732.
4. Чарняўскі, І. Віцебская ратуша / І. Чарняўскі // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Т. 2: Беліцк – Гімн / Беларус. Энцыкл.; рэдкал.: Б.І. Сачанка (гал. рэд.) і інш. – Мінск: БелЭн, 1994. – С. 326–327.

Пушкін І.А. МАГДЭБУРГСКІЯ ГАРАДЫ МАГІЛЁЎШЧЫНЫ: ТРАДЫЦЫІ І СУЧАСНАСЦЬ

Фарміраванне грамадзянскай супольнасці ў сучаснай Беларусі непарыўна звязана з развіццём паўнаўтаснай сістэмы самакіравання ў грамадстве, а Магдэбургскае права – гістарычны падмурак сучаснага самакіравання. Нам не трэба супрацьпастаўляць мінулае і сучаснасць, а вольна усведамляць, раскрываць, паказваць традыцыі і гістарычную пераемнасць жыцця неабходна.

На тэрыторыі Магілёўшчыны ў XVI–XVIII стст. шырока была распаўсюджана практыка гарадскога самакіравання. Практычна ва ўсіх значных гарадах было ўведзена Магдэбургскае права (цалкам або часткова): Бабруйску, Быхаве, Бялынічах, Горках, Крычаве, Магілёве, Мсціславе, Слаўгарадзе, Чавусах, Чэрыкаве, Шклове. Яно з'яўлялася значным гістарычным і грамадскім здабыткам, дазваляла насельніцтву стаць вольным і абараняць свае правы ад злоўжыванняў дзяржаўнай ці прыватнаўласніцкай адміністрацыі.

28.01.1577 г. кароль польскі і вялікі князь літоўскі Стэфан Баторый выдаў Магілёву прывілей на Магдэбургскае права. Горад атрымаў герб і дазвол на пабудову ратушы. Быў створаны выбарчы орган самакіравання – магістрат (рада), які ведаў адміністрацыйнымі, гаспадарчымі, фінансавымі, паліцэйскімі і судовымі справамі Магілёва, быў распарадчым, выканаўчым і судовым органам. На працягу XVI–XVIII стст. горад быў буйным гандлёвым і рамесным цэнтрам. У Магілёве сфарміраваліся свае архітэктурныя і мастацкія традыцыі, горад стаў адным з цэнтраў кнігадрукавання ў Беларусі. У Рэчы Паспалітай на тэрыторыі Беларусі існавала адзіная праваслаўная епархія з цэнтрам у Магілёве. Усё гэта дзякуючы сістэме Магдэбургскага самакіравання [3, с. 34–39].

Працэс атрымання населенымі пунктамі Магілёўшчыны самакіравання ў часы сярэднявечча слаба вывучаны. У гістарычнай літаратуры гэта пытанне грунтоўна не даследавалася, не выпадкова можна сустрэць розныя даты ўвядзення Магдэбургскага права для таго ці іншага горада. Таму сёння мы ставім мэтай нашай дзейнасці – пашыраць звестак пра гэты малавядомы аспект гісторыі Магілёўшчыны і ўкараненне іх у свядомасць сучасных жыхароў Беларусі. Трэба каб грамадства як натуральную з'яву ўспрымала тое, што Магдэбургскае права з'яўляецца неад'емнай часткай нашага жыцця, падкрэслівае нашу еўрапейкасць. Калісьці яно садзейнічала эканамічнаму росквіту краю, развіццю рамяства і гандлю, узнікненню самабытных мастацкіх школ, развіццю мураванага дойлідства. Сёння традыцыі Магдэбургскага самакіравання, прыналежнасць да еўрапейскай гістарычнай прасторы, стыльвае архітэктурнае падабенства з іншымі гарадамі Еўропы сцвярджае духоўную і матэрыяльную прыналежнасць горада да гэтай часткі